

РОЗДІЛ 1 ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ ТА ВНЗ

УДК 378.147: 338.242

Борейко В. І., д.е.н., професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛІСТІВ СУЧАСНИМИ ВНЗ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті досліджено роль економічної освіти в підготовці сучасними вищими навчальними закладами України висококваліфікованих спеціалістів для національної економіки, розкрито погляди відомих українських вчених на досліджувану проблему, визначено роль підприємницьких навичок, досвіду та ініціативи в забезпеченні ефективного господарювання підприємств та організацій, обґрунтовано напрями підвищення ролі економічної освіти в підготовці різнопрофільних спеціалістів вітчизняними вищими навчальними закладами.*

***Ключові слова:** економічна освіта, вищі навчальні заклади, національна економіка, підприємництво, суб'єкти господарювання.*

***Аннотация.** В статье исследована роль экономического образования в подготовке современными высшими учебными заведениями Украины высококвалифицированных специалистов для национальной экономики, раскрыты взгляды известных украинских ученых на исследуемую проблему, определена роль предпринимательских навыков, опыта и инициативы в обеспечении эффективного хозяйствования предприятий и организаций, обоснованы направления повышения роли экономического образования в подготовке разнопрофильных специалистов отечественными высшими учебными заведениями.*

***Ключевые слова:** экономическое образование, высшие учебные заведения, национальная экономика, предпринимательство, субъекты хозяйствования.*

***Annotation.** In the article the role of economic education in training qualified specialists for national economy at modern universities of Ukraine is investigated, the views of well-known Ukrainian scientists, who studied this problem are disclosed, the role entrepreneurial skills, experience and initiative in ensuring the effective management of enterprises and organizations is determined, the directions of increasing the role of economic education in training specialists at national universities are grounded.*

***Key words:** the economic education, universities, the national economy, the entrepreneurship, economic entities.*

Розбудова в Україні ринкової економіки вимагає від вітчизняних вищих навчальних закладів (ВНЗ) підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які б в нових умовах господарювання володіли знаннями, уміннями та навичками управляти обмеженими фінансовими ресурсами країни, галузей, регіонів і підприємств та вирішувати складні економічні питання. При чому, таких спеціалістів потребують не тільки підприємства промислового, сільськогосподарського і будівельного комплексів, діяльність яких зосереджена на використанні матеріально-технічних ресурсів та виробництві продукції, а й організації та установи соціально-гуманітарної сфери, які надають послуги.

Зазначене питання набуває особливої актуальності сьогодні, оскільки, через необхідність збільшення фінансування Збройних сил та інших військових формувань України для відстоювання територіальної цілісності нашої країни, інші галузі не завжди отримують достатньо фінансових ресурсів, які потрібно використати з максимальною ефективністю.

Роль економічної освіти в підготовці висококваліфікованих спеціалістів для національної економіки та підходи до формування концептуальних засад розвитку країни в ринкових умовах досліджували такі українські вчені: О. Аксьонова, О. Амоша, В. Базилевич, В. Бодров, В. Геєць, Б. Данилишин, А. Колот, В. Онищенко, В. Семиноженко, Т. Фініков та ін.

Однак, в умовах зростання кількості вітчизняних ВНЗ, коли значно збільшилася чисельність підготовлених ними спеціалістів економічних спеціальностей, економічній підготовці фахівців інших галузей в Україні не приділяється достатньої уваги, що створює для них складності при вирішенні економічних проблем у практичній діяльності.

Зазначене визначило актуальність нашого дослідження.

Метою нашої статті є дослідження ролі економічної освіти в підготовці сучасними вищими навчальними закладами України висококваліфікованих спеціалістів для національної економіки.

Для досягнення визначеної мети в роботі реалізуються такі завдання:

- досліджуються погляди відомих українських вчених на роль сучасної економічної освіти у підготовці спеціалістів для національної економіки;
- розкриваються роль підприємницьких навичок, досвіду та ініціативи в забезпеченні ефективного господарювання підприємств та організацій;
- визначаються напрями підвищення ролі економічної освіти в підготовці різнопрофільних спеціалістів вітчизняними ВНЗ.

Впродовж двадцяти п'яти років незалежності кількість ВНЗ III–IV рівнів акредитації в Україні зросла з 149 у 1990 до 288 – у 2016 році, або майже вдвічі. Водночас, за цей період, кількість студентів, які навчалися у цих закладах зросла із 881 до 1375 тис., або в 1,6 рази [1]. Завдяки такому зростанню, вища освіта в Україні стала практично загальнодоступною.

Проте, вітчизняні вищі навчальні заклади, отримавши розширені права для формування навчальних планів підготовки спеціалістів для галузей національної економіки, почали скорочувати кількість годин, які виділяються для викладання окремих навчальних дисциплін. До таких «неулюблених» предметів при підготовці спеціалістів певних спеціальностей гуманітарного блоку потрапили економічні дисципліни.

Однак, наслідки таких змін в системі вищої освіти є негативним, оскільки випускники ВНЗ гуманітарних спеціальностей, яким в майбутньому доводиться виконувати функції з управління фінансовими ресурсами та вирішувати складні економічні питання, не здатні ефективно виконувати покладені на них обов'язки.

Отже, вітчизняна вища школа повинна готувати таких спеціалістів для різних галузей національної економіки, які могли б вільно і ефективно виконувати свої обов'язки в ринкових умовах господарювання. Як зазначає О. Аксьонова: «Зрозуміло, що існує певний взаємозв'язок між рівнем організації освіти та соціально-економічним розвитком країни. Як відомо, освіта має випереджати розвиток економіки, з одного боку, а з другого – саме розвиток економіки вимагає розвитку системи освіти» [2, с. 53].

Виходячи із зазначеного, В. Базилевич вважає, що: «Обов'язковою вимогою сучасної вищої освіти є відпрацювання навичок корпоративної роботи студентів. Це пов'язано з тим, що сучасна підприємницька діяльність побудована на колективній (командній) роботі персоналу, яка базується не тільки на спільній меті, а й на системі прийнятих моральних цінностей, певній філософії дій, спрямованій на досягнення глобальної місії підприємства» [3, с. 28].

А. Колот дослідивши проблему та завдання підготовки фахівців економічного профілю акцентував увагу на тому факті, що: «Розглядаючи основні завдання підвищення рівня економічної освіти, варто окремо зупинитися на цілій низці інших проблем, що потребують вирішення протягом найближчого часу.

Чи не «найвужчим місцем» у вищій економічній освіті залишається наукова робота і передусім наукова діяльність викладачів. Для європейської вищої школи, яка формувалася упродовж декількох століть, завжди аксіомою було таке положення: викладач має йти в аудиторію з власним науковим доробком, його лекція – це результат завершених чи виконуваних науково-дослідних робіт» [4, с. 25].

«Тому, на думку академіка В. Семиноженка, – завдання підвищення освіти ВНЗ сьогодні має вийти на перший план державної соціальної, економічної, освітньої і навіть безпекової політики України. Ми маємо повернути науку в університети. Це завдання стратегічного масштабу, адже воно закладає фундамент для економіки, заснованої на високій компетенції та знаннях» [5, с. 3].

При цьому, як зазначає О. Аксьонова: «Рівень економічної освіти повинен розглядатися в контексті рівня розвитку економіки країни» [2, с. 55].

З практики розвитку багатьох країн відомо, що досить часто успіху в управлінні великими, середніми та, особливо, малими підприємства досягають не ті керівники, які отримували відмінні оцінки в університетах, а ті, які володіють підприємницьким навичками. Адже, підприємництво – це особливий вид господарської діяльності, для якої обов'язковими умовами є: свобода вибору напрямів і методів діяльності; самостійність у прийнятті рішень; відповідальність за прийняті рішення та їхні наслідки й пов'язаний з ними ризик; орієнтація на одержання комерційного успіху, прибутку. Підприємництво – це певний стиль і тип поведінки, що складаються з таких рис, як: ініціатива; схильність до інновацій; пошук нетрадиційних рішень; масштабність та ризик; ділова хватка тощо. Підприємництво – це особлива функція в економіці, що забезпечує: розвиток і вдосконалення господарського механізму; постійне оновлення економіки; створення інноваційного середовища; загальне збагачення населення [2, с. 74].

Тому, в процесі підготовки у вітчизняних університетах спеціалістів для різних галузей національної економіки, студенти крім основ економічної теорії, базових принципів управління економічними системами та фінансовими ресурсами країни, регіонів і суб'єктів господарювання, повинні отримати навички підприємницької діяльності та підприємницької культури. Звичайно такий досвід отримати в навчальних аудиторіях неможливо, *тому сьогодні навчальні програми викладання економічних дисциплін потребують збільшення кількості годин відведених на виробничу практику. При цьому всемірної підтримки потребують будь-які намагання студентів старших курсів започаткувати власний бізнес.*

Водночас, готуючи спеціалістів для ринкових умов господарювання викладачі повинні постійно наголошувати, що їхня практична діяльність буде пов'язана з жорсткою конкурентною боротьбою, в якій «виживають» тільки найбільш винахідливі та ініціативні. Але при цьому в бізнесовому середовищі високо цінується підприємницька культура і етика, дотримання договірних умов, здатність прийти на допомогу та шукати компроміси. Тільки високоосвічена, різносторонньо розвинута особистість буде користуватися великою повагою у підлеглих та зможе досягнути високих результатів у нинішній глобалізованій економіці.

До того ж, необхідно враховувати, що сучасні умови ринкового господарювання, з постійною невизначеністю та ризиками зміни екзогенних і ендогенних факторів, значно відрізняються від планової економіки, де все було визначено на багато років наперед. Але, нинішні випускники українських університетів та інститутів будуть змушені працювати із «старими» спеціалістами, які багато років працювали в інших економічних умовах, бояться будь-яких змін та заперечують позитивний «західний» досвід.

Тому з метою підготовки своїх випускників до самостійної економічної діяльності *вітчизняні ВНЗ повинні широко практикувати проведення практичних занять на яких вивчати досвід вітчизняних та зарубіжних бізнесменів, які досягнули значних успіхів у підприємницькій діяльності та внесли значний вклад в удосконалення системи управління підприємствами, організаціями та установами.*

Сучасні ідеї активізації навчання ґрунтуються на відмові від книжкового виховання тому, що традиційна педагогіка виховує однаковість думок, зовнішностей, амбіцій [2, с. 88], що нівелює індивідуальні навички та ініціативу і суперечить концептуальним засадам організації виробництва та сфери послуг в ринкових умовах господарювання.

Тому завдання сучасного педагога полягає в створенні умов для розкриття індивідуальних якостей майбутніх спеціалістів, які будуть працювати на підприємствах вже у студентські роки. Цими якостями випускники ВНЗ зможуть відразу скористатися у своїй практичній діяльності.

На думку Т. Фінікова у посттоталітарних країнах навіть традиційна роль вищої освіти в суспільно-політичному житті набуває нових вимірів і нюансів. Окрім того, у цих країнах вища освіта виконує чимало специфічних завдань і функцій. Загалом вона безпосередньо або опосередковано сприяє:

– державному будівництву, тобто розбудові суверенних, незалежних держав;

– національній, зокрема політичній, безпеці нових країн;

– формування нової внутрішньої та зовнішньої політики;

– прискоренню політичної модернізації;

– зародженню і розвитку громадянського суспільства;

– формуванню нового політичного мислення;

– вдосконалення культури міжнаціонального спілкування;

– зміцненню позицій нових держав на міжнародній арені [6, с. 76–77].

Отже, без високого рівня знань, які майбутні спеціалісти повинні отримати у вищих навчальних закладах України, неможливе забезпечення розбудови незалежної держави, формування вираженої внутрішньої та зовнішньої політики, політична модернізація та розвиток громадянського суспільства, формування нового політичного мислення, вдосконалення міжнаціонального спілкування та налагодження міжнародних відносин.

Таким чином, вища освіта відіграє дуже важливу роль у житті будь-якої країни, особливо в нашій країні, яка тільки формує нову культуру виробництва та міжособистісних відносин, вона є ще більш актуальною. Звичайно не можна применшувати роль жодного напрямку та спеціальності вищої освіти, але при цьому потрібно віддати належне економічній освіті, оскільки на спеціалістів відповідного напрямку покладається відповідальність за формування матеріально-технічної бази країни та постійного зростання добробуту її громадян.

Сьогодні, досить часто в публікаціях та виступах керівників Міністерства освіти та науки України зазначається, що за останні два десятиліття вітчизняні вищі навчальні заклади підготували надмірну кількість економістів. Проте, вони не аналізують, який відсоток із цих спеціалістів здатен вирішувати складні економічні питання, та чи зможуть нинішні керівники підприємств, організацій та установ повноцінно виконувати свої функції без помічників, які мають знання та досвід управління бізнесовими структурами, здобуті в зарубіжних ВНЗ.

Розв'язати цю проблему, на нашу думку, можна через наближення вітчизняних навчальних планів підготовки спеціалістів економічних спеціальностей до «західних» стандартів та збільшення кількості навчальних годин на викладання економічних дисциплін для студентів інших спеціальностей, які працюватимуть в різних галузях національної економіки.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що економічна освіта, яку отримують майбутні спеціалісти у ВНЗ України, відіграє важливу роль в забезпеченні стабільного розвитку економіки країни. Визначено, що підприємницькі навички, досвід та ініціатива є ключовими елементами, які є передумовою ефективного господарювання українських підприємств, організацій та установ. Проте, нинішні навчальні плани підготовки у ВНЗ України спеціалістів економічних спеціальностей значно відрізняються від відповідних навчальних планів зарубіжних університетів. Щодо економічної освіти фахівців інших спеціальностей, то їй у теперішній вищій школі України не приділяється достатньої уваги.

Тому для підвищення якості вітчизняної вищої економічної освіти та її ролі в забезпеченні стабільного розвитку національної економіки потрібно збільшити кількість годин відведених на виробничу практику та залучати студентів старших курсів до започаткування власного бізнесу; на практичних заняттях вивчати досвід бізнесменів, які досягли значних успіхів, та розвивати підприємницькі навички у майбутніх спеціалістів.

1. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstst.gov.ua> **2.** Аксьонова О. В. Методика викладання економічних дисциплін : Навч. посіб. – К. : КНЕУ, 2006. – 708 с.ю **3.** Сучасна економічна освіта: Україна і Болонський процес / За ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2006. – 326 с. **4.** Колот А. Реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю / А. Колот // Вища школа. – 2004. – № 2–3. – С. 20–33. **5.** Семиноженко В. Повернути науку в університети / В. Семиноженко // Урядовий кур'єр, № 48 (4446), 17 березня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkni.gov.ua/index.php/uk/2010-12-28-09-38-38/339—q-q> **6.** Фініков Т. В. Сучасна вища освіта: світові тенденції і Україна / Т. Ф. Фініков. – К. : Таксон, 2002. – 176 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Дем'янчук А. С.